

Kaaslased ebaõnnes – Arvo Pärt ja Valentõn Sölvestrov, katsetustest müsteeriumini, ääremaalt keskusse

Peter J. Schmelz

Artiklis vaadeldakse seoseid Valentõn Sölvestrovi ja Arvo Pärdi vahel. 1960. aastatel olid Pärt ja Sölvestrov kaks enim poleemikat tekitanud ja kritiseeritud noort nõukogude heliloojat ning nende kogemustes peegelduvad paljud tähenduslikud suundumused selgemalt kui teiste, Nõukogude Liidu poliitilisele tuumikule lähemal seisvate heliloojate puhul. Käsitletakse nii Pärdi ja Sölvestrovi puutepunkte kui ka lahknevusi, eriti nende sarnast eemaldumist avangardismi katsetustest, kuid samuti nende erinevaid heliloojakogemusi 1960ndate Nõukogude Eestis ja Nõukogude Ukrainas. Hiljuti juurdepääsetavaks saanud vähetuntud allikate toel keskendub artikkel mõlema karjääri pöördepunktidele – hetkedele vahetult enne selle stiili omaksvõttu, mille järgi neid praegu enamasti tuntakse.

Vaatlus keskendub hilisnõukogude ainelise kultuuri olulisele allikale, noorteajakirjale Krugozor. Alates 1964. aastast ilmus Krugozor ligi kolm aastakümnet. See jäädvustas hilise sotsialismi keerukaid helimaastikke, kuhu kuulus ka Sölvestrovi ja Pärdi olulisi teoseid. Sölvestrov tõusis esile 1968. aasta neljandas numbris ja Pärt 1969. aasta üheteistkümnendas. Nende väljaannete kaante vahel ilmunud lastikplaadid (*flexi disc*) Sölvestrovi ja Pärdi muusikaga annavad sissevaate mõlema helilooja stiilirännakuisse läbi kuuekümnendate. Krugozori plaat Sölvestrovi muusikaga on ainulaadne dokument tema selle kümnendi loomingust, sisaldades näiteid teostest „Müsteerium“ („Містерія“, 1964) altflöödile ja kuuete löökpillirühmale, trio flöödile, trompetile ja tšelestale (1962) ja „Märgid“ („Знаки“) klaverile (1961–62). Krugozori Pärdi-plaadil on „Pro et contra“ varaseim teadaolev salvestis, erinev sellest, mis ilmus samal 1969. aastal Melodija plaadil. Ajakirjas on avaldatud ka intervjuud mõlema heliloojaga, milles on juttu nende varastest mõjutustest ja stiilimuutustest (vt. Sölvestrov, Agamirov 1968; Pärt, Petrov 1969). Krugozori muusikavalikust kostab Sölvestrovi kiindumust valdavalt hapra, puäntillistliku kujundikeele vastu, milles on selgeid, kuid harva märgatud Boulezi mõjutusi (Harry 2003: 38). Pärdi 1960ndate muusikas on seevastu liikumapanevat energiat ja draamat, mis peale „Pro et contra“ valitseb mitmeis teoseis, nagu „Nekroloog“, „Perpetuum mobile“ või 1. sümfoonia. Pärdi selle aastakümne muusikas on liikumisenergiat, mis Sölvestrovi muusikas sageli puudub, sest teda huvitasid ka tol ajal pigem seisundilikud lõigud, kus muusikalise ruumi loovad peen faktuur ja kõlavärv. Lisaks Krugozori 1968. ja 1969. aastal jäädvustatud väärtuslikele dokumentaalkaadritele Sölvestrovist ja Pärdist annavad need numbrid tunnistust ka sellest, kui laialt olid Sölvestrov ja Pärt selle kümnendi lõpu Nõukogude Liidus tuntud. Nende ühisjoonte kõrval – esindatus omaaegses Krugozoris ja nende ühine ebaõnn – näitab artikkel, et Pärdi ja Sölvestrovi karjäärid 1960ndatel ja pärast seda oleks vaevalt võinud kujuneda erinevamaks.

Tõlkinud Toomas Siitan